

УКРАЇНСЬКА МОВА*

- Вага її в національній житті
- Напади на нашу мову
- Нашу мову звуть польською мовою
- Що казали про нашу мову Ломоносов, Катерина, Каченовський, Греч

Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості.

Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. В мові – наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання.

Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я...

І поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...

От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань.

Тому й вороги наші завжди так старанно пильнували, аби заборонити насамперед нашу мову, аби звести та знищити її доценту. Бо німого, мовляв, похваєш, куди забажаєш...

Напади на нашу мову почалися дуже давно – ще майже з самого приєднання України до Москви. Богобоязлива Москва, що готова була муки приймати за «єдиную букву азъ», завше скося поглядала і на нас, і на нашу мову. Думка така була: раз інша мова, то й інший народ, а коли інший народ, то інша й віра... А коли інша віра, до тож еретицька віра, бо право вірує сама тільки Москва та московський народ...

Одного разу, з початку XVII віку, прийшло на Москву козацьке посольство з України. Цар одмовив їм і не прийняв їх; кн. Пожарський ось так виправдувався: «Пришли вы къ Москвѣ, – казав він, – передъ постомъ, и въ постъ у великого государя нашего никакіе послы и иноземцы не бывають»... Як бачимо, цар боявся поскоромитися в піст «иноземцями»-українцями...

І так ми стали на Москві еретиками і, як я вже розказував, багато перетерпіли за це своє еретицтво в XVII віці...

Мова наша – особливо жива людова мова, не літературна – вже тоді, в XVI та XVII віках, дуже відрізнялась од мови московської. Живу мову нашу на Москві мало розуміли, розібрати, що таке наша мова, тоді ще не могли. Кожну людину, що не балакала по-хрещеному, тобто по-московському, прозивали там німцем, німотою.

Жили ми тоді під Польщею, державною мовою у нас в XVII віці замість своєї, що була в литовську добу, стала мова польська; тому не диво, що в нашу мову, особливо в мову літературну, увійшло чимало польських слів (вони згодом вивітрилися з нашої мови). На Москві це одразу кинулось у вічі, і тому одразу ж там почали прозивати нас поляками, а нашу мову вкраїнську – польською мовою...

І ця думка, ніби мова наша – то польська мова, думка ця, що постала ще в XVI та XVII віках¹, кріпко держалась на Москві і в XVIII віці, і в XIX, держиться вона там навіть і до нашого часу. Цю стару думку тільки трохи підновили – нашу мову почали прозивати наріччям мови польської.

За XVIII та XIX віки з мовою нашою було те ж саме, що і з самим народом: мову нашу роздирали на часті і тягли до себе і поляки, і москалі. Дві головні думки було про нашу мову за ці віки: поляки писали, що мова вкраїнська – то мова польська, та тільки трохи попсована московською, цебто зросійщене польське наріччя; росіяни писали, що мова вкраїнська – то мова російська, та тільки попсована польською, це полонізоване російське наріччя. Назвати нашу мову окремою мовою ніхто не хотів...

Я не буду розказувати, що пишуть про мову нашу поляки, – вони інколи й досі нашу мову залічують до своєї; спинюся тільки на тому, що кажуть про нашу мову росіяни.

В середині XVIII віку, року 1746-го, Ломоносов так писав про нашу мову:

Гей діалектъ съ нашимъ очень сходенъ, однако его удареніе, произношеніе и оконченія реченій отъ сосѣдства съ Поляками и отъ долговременной выгнотности подъ ихъ властію много отмѣнились или прямо сказать попортились².

І от це твердження такої авторитетної людини, яким був Ломоносов, і пішло гулять по світі, і стало загальною думкою більшості російських письменників. На першу частину твердження – що наша мова єсть «діалектъ», цебто язик, а не наріччя, на це не звернули уваги – отже, добре запам'ятали тільки відносини мови нашої до польської.

Року 1784 цариця Катерина II надумала видати такий словник, щоб він містив в собі всі мови, які тільки існують на світі. Дев'ять місяців проклопоталася цариця над своєю вигадкою; всім губернаторам

¹ Ще П.Шевальє р. 1663 у своїй *Histoire de la guerre des Cosaques contre la Pologne*, с. 38, називав українську мову наріччям польської.

² Див.: Сочиненія М.В.Ломоносова. – Вид. Академії наук. – Т. IV. – СПб., 1898. – С. 1–2. Це Ломоносов писав проти Тредяківського; Тредяківський написав тоді статтю «О множественномъ прилагательныхъ целыхъ именъ оконченія» і радив писати на кінці прикметників у множині *и*, а не *е*, бо «малороссіяне кончатъ непремѣнно также на *и* сімь образомъ: святѣи»; *Ibidem* примітки, с. 13. Як бачимо, з нашою мовою тоді ще добре рахувались...

* У публікації збережено правопис автора.